

Paweł Czarnecki

Ks. Czesław Stanisław Bartnik, *Szkice do systemu personalizmu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2006, ss. 288.

Książka Stanisława Bartnika stanowi zbiór powstałych na przestrzeni kilkunastu lat szkiców na temat personalizmu. W zamierzeniu Autora stanowić ma ona dopełnienie pracy *Personalizm* (wydanej po raz pierwszy w 1995 r.). Czytając składające się na publikację artykuły, a także porównując zawarte w ich rozważania z ideami przedstawionymi w *Personalizmie* można prześledzić rozwój filozoficznych poglądów Autora. Rozwój ten zaś przebiega raczej w kierunku rozbudowy i wzbogacenia systemu, trudno tu bowiem mówić o jakiegokolwiek zasadniczej zmianie, zarówno w obrębie własnych poglądów filozoficznych, jak i w obrębie sformułowanych przez Autora ocen poglądów innych personalistów.

Czym więc dla Cz. Bartnika jest filozofia personalistyczna? Otóż jest ona dlań przede wszystkim systemem filozoficznym i jako taki właśnie system zostaje w omawianej pracy zaprezentowana. Jest to wprawdzie system „otwarty”, a więc podatny na nowe idee i podlegający ustawicznemu rozwojowi, jednak zarazem objaśniający całość bytu i zakreślający tego bytu granice. Na to ostatnie sformułowanie pragnę zwrócić szczególną uwagę, ponieważ w filozofii współczesnej, nawet w tych nurtach, które programowo nawiązują do tradycji filozoficznej, dominują tendencje redukcjonistyczne. Ów ontologiczny redukcjonizm daje o sobie znać nawet w pracach personalistów. Tendencje te nie wynikają jednak, wbrew pozorom, z niechęci do ujmowania bytu jako całości, lecz, jak się wydaje, z obawy, iż zabieg taki nie może przynieść żadnych poznawczych korzyści.

Z faktu, że personalizm jest dla Cz. Bartnika systemem filozoficznym, nie wynika jednakże, iż Autor traktuje człowieka wyłącznie jako jeden z równorzędnych elementów świata. Nacisk na systemowość personalizmu wydaje się stanowić właśnie rezultat zaniepokojenia faktem, że o człowieku mówi się we współczesnej filozofii tak, jakby rozliczne powiązania i zależności pomiędzy nim a światem były dla zrozumienia fenomenu człowieczeństwa nieistotne. Stwierdzenie, że fenomen osoby ludzkiej jest kluczem do zrozumienia całości bytu, nie jest więc w ujęciu Cz. Bartnika jedynie personalistyczną metaforą, o której zapomina się w momencie podjęcia szczegółowej refleksji na poszczególnymi problemami. Jest ono

podstawą pewnego stylu filozofowania, który bez większej przesady określić można mianem personalistycznego programu badawczego. Program ów jest przez Cz. Bartnika realizowany z godną podziwu konsekwencją, i to nie tylko poprzez indywidualną refleksję, lecz także w ramach tworzonych przez Autora instytucji.

W swoim filozofowaniu Bartnik nie ucieka się także do rozwiązań (dość częstych w literaturze personalistycznej), których celem wydaje się być zabezpieczenie własnej filozofii przed możliwymi zarzutami. Rozwiązaniem takim jest zaś na przykład nacisk na niedefiniowalność osoby, któremu towarzyszy na ogół pewna ilość wyszukanych metafor, mających tą definicję zastąpić lub też odzegnnywanie się od wszelkich związków z oficjalną nauką Kościoła katolickiego. Zabiegiem takim jest też powoływanie się na najnowsze odkrycia nauk przyrodniczych, które usiłuje się interpretować jako potwierdzenie własnej filozofii itd. Brak tego rodzaju efektownie wyglądających zabiegów sprawiać może, że przy po bieżnej lekturze odnosi się wrażenie, iż praca Cz. Bartnika zmierza raczej do systematyzacji różnorodnych koncepcji i ich oceny przez pryzmat jednorodnych kategorii niż publikacji filozoficznej, której głównym celem pozostaje prezentacja własnych propozycji rozwiązań. Wrażenie to okazuje się jednak błędne. Myliłby się jednakże ten, kto uznałby personalizm Cz. Bartnika za próbę zbudowania od podstaw nowej filozofii i odrzucenia jako bezwartościowej całej filozoficznej tradycji. Autor nawiązuje do filozoficznej spuścizny nie tylko poprzez uznanie, iż w każdym niemal systemie filozoficznym odnoszącym się do człowieka tkwią elementy personalizm, lecz także poprzez klasycznych (a we współczesnej filozofii niemiędnych) pojęć w rodzaju „byt”, „substancja”, „materia”, „duch” itp.

Cz. Bartnik jest nie tylko twórczym personalistą, ale także znawcą i badaczem personalizmu. Jego analizy różnorodnych systemów filozoficznych służą jednak jako teoretyczna podstawa dla własnych filozoficznych poszukiwań, są zatem raczej narzędziem poznania filozoficznego niż celem samym w sobie. Mimo tego warto na owe badania historyczne (które w omawianej publikacji zajmują zresztą mniej miejsca niż w *personalizmie*) zwrócić w trakcie lektury uwagę, zawierają one bowiem ciekawą interpretację zarówno poszczególnych systemów filozoficznych, jak i współczesnego personalizmu. Z jednej strony zatem Cz. Bartnik odkrywa wątki personalistyczne w teoriach filozoficznych, których podobieństwa do personalizmu na ogół się nie dostrzega, z drugiej zaś wyodrębnia poszczególne prądy i odmiany w obrębie nurtu, który z zewnątrz wygląda na jednorodny i jednomyślny. Dla S Bartnika refleksja o personalizmie okazuje się być nieodłącznym elementem personalistycznej refleksji o człowieku.

W omawianej publikacji różne jest także rozłożenie akcentów. Mniej miejsca poświęcił Autor omówieniu różnorodnych odmian personalizmu,

definicjom podstawowych pojęć czy analizie porównawczej. Znacznie więcej miejsca zajmuje natomiast wykład własnych poglądów Autora na kwestie szczegółowe (naród, społeczeństwo, kolektywizm, stosunek człowieka do przyrody). Zastosowanie personalizmu, w dodatku personalizmu rozumianego jako system filozoficzny, do rozwiązywania problemów ważnych nie tylko dla filozofii (relacja pomiędzy jednostką na narodem jest bowiem zagadnieniem w równym stopniu teoretycznym, co praktycznym) jest przedsięwzięciem celowym jedynie pod warunkiem właściwego doboru owych problemów. Cz. Bartnik przedstawia zatem w swej publikacji nie tylko pewien zestaw twierdzeń filozoficznych, lecz także pewną wizję świata, w którym personalizm stanowi podstawę ludzkich wyborów. Nie jest to rzecz jasna wizja kompletna, a tym bardziej rodzaj ideologii, w której nie dopuszcza się możliwości istnienia odmiennych stanowisk. Przed tego rodzaju ideologizacją, a tym samym przed przekształceniem się personalizmu w społeczną utopię i degeneracją całego systemu chroni filozofię Cz. Bartnika świadomość uniwersalności podstawowych zagadnień personalizmu. Innymi słowy, Cz. Bartnik nie traktuje personalizmu jako filozofii, która powinna wrywać konkurencję z innymi systemami filozoficznymi, lecz jako podstawę do dialogu zmierzającego do określenia trwałych, opartych na rzeczywistych wartościach fundamentów rzeczywistości (społecznej i politycznej).

W filozoficznych rozważaniach Cz. Bartnika szczególnie dużo miejsca zajmuje refleksja metodologiczna. Świadomość ważności metodologii oraz pewna metodologiczna wrażliwość jest zresztą charakterystycznym rysem całej filozofii uprawianej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Wartość filozoficznych rozważań Cz. Bartnika wynika ponadto z faktu, iż Autor dysponuje pewną personalistyczną wrażliwością, pozwalającą mu, jeśli wolno tak powiedzieć, spoglądać na otaczającą rzeczywistość z perspektywy personalistycznej. Dzięki temu Autor nie unika podejmowania rozważań nad podstawowymi problemami ludzkiej egzystencji, co więcej, nie obawia się stawiać pytań o sens ludzkiej egzystencji wprost i w sposób równie bezpośredni poszukiwać na nie odpowiedzi.

Paweł Czarnecki